ISSN 1309-9795

MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ

KADEM

Üç Aylık Mûsikî ve Edebiyat Dergisi / 31 / KIŞ-BAHAR 2019 / 15 ₺

İLHAN AYVERDİ HÂTIRA KİTABI / FANRÜNNİSA BİLECİK • İLHAN AYVERDİ'NİN ARDINDAN / İSMET BİNARK • "HİÇ'E DÜŞEN GÖLGE" HZ. MEVLÂNÂ'YI ANLAMAK / ÖMÜR CEYLAN • MEHMET NURİ YARDIM İLE SAFİYE EROL HAKKINDA RÖPORTAJ / EBRAR GÖKAY - BÜŞRA SOYDAN • KANUN YAPIMCISI EJDER GÜLEÇ HAKKINDA LEVENT GÜLEÇ İLE SÖYLEŞİ / MÜLÂKAT: SELİM ŞENEL • TOPKAPI SARAYI III. AHMED (ENDERUN) KÜTÜPHANESİ / ÖMER TÜRK • İSTANBUL'DA BİR RİFAÎ TEKKESİ ÜMMÜ KEN'AN DERGÂHI / DOÇ. DR. GÜLBERK BİLECİK • İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN REKTÖRLÜK OLARAK KULLANILAN AYAKTAKİ ÜÇ TARİHÎ BİNASI HAKKINDA BİR DENEME / DR. AKIN TUNCER • MEHMET SİYAH KALEM MİNYATÜRLERİNDE GÖÇEBELER, DERVİŞLER VE DEMONLAR: GERÇEK İLE HAYAL ARASINDA / AYŞE DENKNALBANT ÇOBANOĞLU • SİLİVRİKAPI BÂLÂ SÜLEYMAN AĞA TEKKESİ VE HAT PROGRAMI / N. ÇİÇEK AKÇIL HARMANKAYA • NEFS-İ İSTANBUL'UN MAHALLELERİ I / FATİH SARIMEŞE • HALİD LEM'İ ATLI ESERLERİ / ŞENTÜRK DEVECİ

içindekiler

04 | **İLHAN AYVERDİ HÂTIRA KİTABI**
Fanrünnisa BİLECİK

07 | **İLHAN AYVERDİ'NİN ARDINDAN...**
İsmet BİNARK

12 | **"HİÇ'E DÜŞEN GÖLGE" HZ. MEVLÂNÂ'YI ANLAMAK**
Ömür CEYLAN

18 | **MEHMET NURİ YARDIM İLE SAFİYE EROL HAKKINDA RÖPORTAJ**
Ebrar GÖKAY - Büşra SOYDAN

23 | **KANUN YAPIMCISI EJDER GÜLEÇ HAKKINDA LEVENT GÜLEÇ İLE SÖYLEŞİ**
Mülâkat: Selim ŞENEL

28 | **TOPKAPI SARAYI III. AHMED (ENDERUN) KÜTÜPHANESİ**
Ömer TÜRK

33 | **İSTANBUL'DA BİR RİFAÎ TEKKESİ ÜMMÜ KEN'AN DERGÂHI**
Doç. Dr. Gülberk Bilecik

41 | **İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN REKTÖRLÜK OLARAK KULLANILAN AYAKTAKİ ÜÇ TARİHÎ BİNASI HAKKINDA BİR DENEME**
Dr. Akın TUNCER

MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ
KADEM
Üç Aylık Mûsikî ve Edebiyat Dergisi

ISSN: 1309-9795

Kağışdağı Caddesi,No:27/5 Küçükbakkalköy Ataşehir / İSTANBUL
Tel: 0 216 357 20 90
www.kadem.org
www.musikiveedebiyat.com
e-posta: bilgi@kadem.org

Araştırma Kültür Düşünce Eğitim ve Mûsikî Derneği (AKDEM) İktisâdi İşletmesi adına Sahibi
Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK
(fbilecik@kadem.org)

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürleri
Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR
(nevbayar@kadem.org)
Yüce GÜMÜŞ (yucegumus@kadem.org)

Yayın Kurulu
(Sıralama soyadlara göre alfabetik olarak yapılmıştır.)
Prof. Rûhi AYANGİL (Mûsikî)
Dr. Savaş Ş. BARKÇİN (Mûsikî)
Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR (Dil)
Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK (Dil)
Doç. Dr. Gülberk BİLECİK (Sanat Tarihi)
Prof. Dr. Osman BİLEN (Felsefe)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU (Sanat Tarihi)
Prof. Erol DERAN (Mûsikî)
Yüce GÜMÜŞ (Mûsikî)
Niyâzi KÜLAHLI (Mîmârî)
Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL (Edebiyat)
Doç. Dr. Murat Sâlim TOKAÇ (Mûsikî)
Prof. Dr. Mutlu TORUN (Mûsikî)
Prof. Dr. M. Baha TANMAN (Sanat Tarihi)
Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN (Gelenekli Sanatlar)
E. Seval YARDIM (Edebiyat)

Metin Yazarı
Doç. Dr. Cenk GÜRAY

Redaksiyon
Dr. Ayşe SADIKOĞLU, Yüce GÜMÜŞ

Nota Yazım
Yüce GÜMÜŞ

Görsel Yönetmen
Tekin ÖZTÜRK

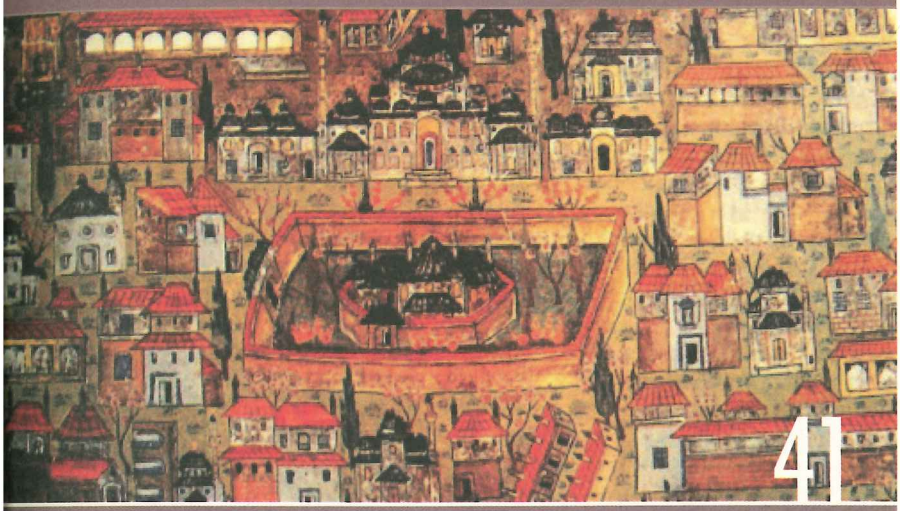
Dağıtım Organizasyonu ve Abonelik Servisi
Serdar BAŞER
(0 536 776 42 97 - 0 216 357 20 90)

Grafik Tasarım
PROJESANAT
www.projesanat.com.tr

Baskı
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Yolu No:8 Davutpaşa / İstanbul
Tel: (212) 482 11 01

Fiyatı
Tek Sayı: **15 ₺**
1 Yıllık (4 Sayı) Abone: **60 ₺**

Yerel süreli yayın.

47 **MEHMET SİYAH KALEM MİNYATÜRLERİNDE GÖÇEBELER, DERVİŞLER VE DEMONLAR: GERÇEK İLE HAYAL ARASINDA**
Ayşe DENKNALBANT ÇOBANOĞLU

54 **SİLİVRİKAPI BÂLÂ SÜLEYMAN AĞA TEKKESİ VE HAT PROGRAMI**
N. Çiçek AKÇIL HARMANKAYA

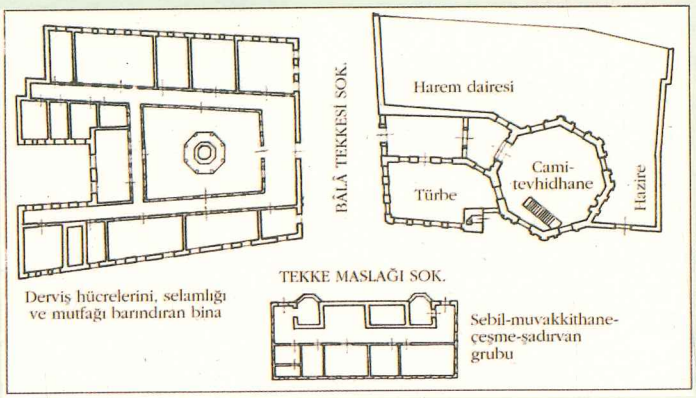
60 **NEFS-İ İSTANBUL'UN MAHALLELERİ I**
Fatih SARIMEŞE

69 **HALİD LEM'İ ATLI ESERLERİ**
Şentürk DEVECİ

Silivrikapı Bâlâ Süleyman Ağa Tekkesi ve Hat Programı

N. Çiçek AKÇIL HARMANKAYA*

İstanbul'un manevî mekânlarından biri olan Silivrikapı Bâlâ Süleyman Ağa Tekkesi, Fatih, Silivrikapı'da Veledi Karabaş Mahallesi'nde dik açı ile kesişen Tekke Maslağı ve Bâlâ Tekkesi sokaklarının çevrelediği alanda yer almaktadır.

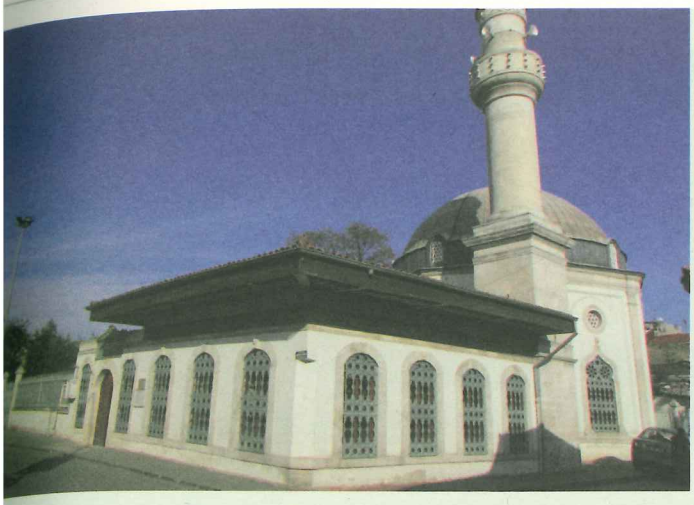

Bâlâ Tekkesi Vaziyet Planı, (B. Tanman, DBİA, C. 2, s. 6)

İstanbul'un fethine katılan "ni'mel ceyş"ten ve bölükât-ı erbaa" mensuplarından olan Topçubaşı Bâlâ Süleyman Ağa tarafından 1453-1457 yılları arasında yaptırılmış olan ilk yapı; kâgir duvarlı, ahşap çatılı küçük bir tekke-mescit ile bir kuyudan oluşmaktadır. Bânisi olan Süleyman Ağa ölümü sonrasında bu mescidin yanına gömülmüştür. Kaynaklarda 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Rifâiyye tarikatına bağlı Bâlâ Yokuşu Zaviyesi olarak anılmaktadır.

Zamanla harap olan Bâlâ Mescidi ve Tekkesi, Sultan Abdülaziz devrinde 1862-63 (H.1279-1280) de, II. Mahmud'un saraylılarından Sazkâr Kalfa tarafından, Nakşibendiliğe bağlı bir tekkenin cami-tevhidhânesi olmak üzere, eskisinden daha büyük boyutlarda ve kubbeli olmak üzere yeniden inşa ettirilmiştir. Bu inşa sırasında cami-tevhidhâneye bitişik bir türbe ile harem dairesi, ayrıca derviş hücreleri, mutfak, kiler, hela, su haznesi gibi birtakım tekke bölümlerin de eklendiği bilinmektedir. Sazkâr Kalfa'nın inşaat bitmeden vefat etmesi üzerine söz konusu yapılar Şeyh Ali Efendi tarafından tamamlatılmıştır. Yeni cami-tekkenin açılışından kısa bir süre sonra 1863-64 yıllarında ise Sultan Abdülmecid'in dördüncü kadını ve II. Abdülhamid'in analığı olan Perestû Kadınefendi, tekkenin yanına "Bâlâ Mektebi" olarak anılan mektep binasını inşa ettirmiştir. Zamanla harap olan yapının 1905'te (H.1323) yenilendiği bilinmektedir. Tekkenin giderleri için ilk postnişin Şumnulu Şeyh Ali Efendi 1865'te (H.1282) bir ek vakfiye tescil ettirerek İstanbul'daki bazı gayrimenkullerini tekkeye vakfetmiştir. Şeyh Ali Efendi bunların geliriyle dervişlere yemek pişirilmesini, Muharrem ayında aşure kaynatılmasını ve mevlit cemiyetleri düzenlenmesini de şart koşmuştur. Ayrıca, tekkenin ikinci postnişini Şeyh Mehmed Sadeddin Efendi'nin girişimleri ve yardımlarıyla da Perestû Kadınefendi'nin ruhu için yapıya ek olarak, bir sebil-muvakkithâne-çeşme-şadırvan manzumesi inşa edilmiştir. 1894 depremi sonrasında ise II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan tarafından cami-tevhidhâne, türbe ve harem dairesini barındıran asıl tekke binası genişletilerek yeniden inşa ettirilmiştir. Ayrıca derviş hücreleri selamlık birimleri ve mutfağı barındıran bina da yine II. Abdülhamid tarafından ihya edilerek, Perestû Kadınefendi tarafından bir yıl sonra bu yapının duvarına bir çeşme ekletilmiştir.

Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925'ten sonra cami-tevhidhâne, kullanılmadığı için harap olmaya başlamış, 1941-42 yılında harem dairesi son şeyhin oğlu tarafından yıktırılmıştır. Tekkeye vakfedilen sular da çevredeki bostanlara satıldığından tekke çeşmeleri susuz kalarak akmaz olmuştur. Cumhuriyet

Bâlâ Camii-Tevhidhâne ve Türbesi, 2017.

Cami-Tevhidhâne ve Türbeye giriş cümle kapısı, 2017.

döneminde derviş hücrelerini barındıran avlulu bina Silivrikapı İlkokulu olarak kullanılmış, günümüzde de bu kullanımını sürdüren yapının kitabesi Topkapı Sarayı Müzesi'ne nakledilmiştir. Öte yandan Bâlâ Mektebi, Topçubaşı İlkokulu olarak bir müddet kullanıldıktan sonra terk edilmiş ve son yıllarda harabe hâline gelmiştir. 1951'de üstünkörü bir onarım geçiren cami-tevhidhâne ile türbe, daha sonra geniş kapsamlı bir onarıma tâbi tutulmuş olup hâlen cami fonksiyonunu sürdürmektedir.

Tarikat külliyesi niteliği kazanmış bulunan yapı topluluğu, dik açı ile kesişen iki sokağın çevresine yerleştirilmiştir. Bâlâ Tekkesi Sokağı'nın güneyinde, tekkenin en önemli bölümlerini oluşturan (cami-tevhidhâne, türbe ve harem) ana bina yer almakta, birbiriyle bağlantılı olan bu bölümlerden türbe, sokakların kavşağında, cami-tevhidhâne bunun güneyinde, günümüzde mevcut olmayan harem kanadı ise doğuda bulunmaktadır. Haremin arkasında geniş bir bahçe, cami-tevhidhânenin arkasında da, hazireden sonra, Tekke Maslağı sokağı üzerinde sonradan meskene dönüştürülmüş bir karakol ile Bâlâ Mektebi sıralanmaktadır. Bâlâ Tekkesi Sokağı'nın diğer yakasında (kuzeyinde) derviş hücrelerini, selamlığı ve mutfağı içeren tek katlı, avlulu yapı yer alır. Külliyenin en çok dikkati çeken unsuru ise Tekke Maslağı Sokağı'nın batı kenarı boyunca uzanan sebil-muvakkithâne-çeşme-şadırvan grubudur. Günümüze intikal eden bu yapıların hepsi kâgirdir.

Cami-Tevhidhâne ve Türbeyi Barındıran Ana Bina

Yıkılmış olan harem bölümü hariç tutulursa, cami-tevhidhâne ve türbeyi içeren ana bina en geniş yerinden olmak üzere 27x15 m. boyutlarındadır. Basık kemerli kapı girişi, yanlardan aynı türde kemerlere sahip birer pencere ile kuşatılmış olup Sultan Abdülaziz'in tuğrasını içeren ve 1862-63 (1279-1280) tarihini taşıyan, tâlik hatlı manzum bir kitabe ile taçlandırılmıştır. Hattatı bilinmeyen kitabenin metni şöyledir:

"Menba-i feyz ü hakîkat hankâh-ı pür-meşâm
Sad hezârân şükr-i Hakla oldu mes'ûdü'l-hitâm
Vey nazardâr-ı saâdet Hazret-i Abdülaziz
Asr-ı hâkânında buldu izz ü şân u ihtişâm
Şâh Nakşibendî'den feyz isteyen gelsün burada
Eylesün ezkâr dervişân-ı sâdık subh u şâm
Elff-i sânî Müceddid Hazret-i Rabbânîye
Arş-ı âlâda melâik rûhuna verdi peyâm
Cân-şâd olsun Muhammed cânın elbet rûz u şeb
Kuvve-i kudsiyyesinden eyler istimdâd en'âm
Fâtih'in topçubaşısı Bâlâ Ağa mescidlerin
Kıldı Tevfîk-i ilahî zikre dergâh-ı bâselâm
Sazkâr Kalfa dirîgâ ibtidâ etmiş idi
Eyledi uzlet fenâdan kıldı Firdevs makâm
Hüsn-i himmet eyleyüb temmetine dikkat ile
Şeyh Ali Şumnuvî-yi âgâh-dil verdi nizâm
Verdi ziynet şâh-ı senâ târihine cevherle
Hamdillah hankâh-ı zîb ü kadr oldu temâm."

Kitabe metni padişah tuğrasının sağına ve soluna gelmek üzere iki parça hâlinde düzenlenmiştir. Kitabenin üzerine istiridye kabuğu, volüt ve rozet motiflerinin yanı sıra beyzî bir madalyon içinde "*Maşaallah*" ibaresini içeren kabartma bir tepelik oturtulmuştur.

Cümle kapısından sonra birbirini izleyen iki giriş bölümünden, dikdörtgen planlı olan ilki taşlık, beşgen planlı olan ikincisi ise cami-tevhidhânenin son cemaat yeri niteliğindedir. Bu girişin doğu yönünde ve üst katında ahşap harem bölümünün yer aldığı bilinmektedir. Haremin yıktırılması üzerine aslında ahşap olan doğu duvarının ortadan kalktığı, 1951 onarımında kâgir olarak yenilendiği anlaşılmaktadır.

Giriş bölümünün batı duvarında türbeye açılan bir kapı ile üç adet pencere yer almaktadır. Türbede, güneyden kuzeye doğru, sırası ile Bâlâ Süleyman Ağa, hanımı, Şeyh Ali Efendi, Mekke şeyhlerinden Muhammed Said Can Efendi, Şeyh Ali Efendi'nin eşi Sıdıka Hanım ve Şeyh Mehmed Sadeddin Efendi'ye ait toplam altı adet ahşap sanduka bulunmaktadır. Ayrıca türbe içinde, ilk mescitle birlikte inşa edildiği tahmin edilen bir kuyu görülmektedir. Türbenin, nakışlı brandalarla kaplı olduğu bilinen ahşap tavanında, günümüzde çıtaların oluşturduğu sekizgen yıldız biçimindeki bir göbek görülmektedir. Güneybatıda, minarenin türbenin duvarı ile kaynaşmış olan, kare planlı kaidesi içeri doğru taşmakta olup cami-tevhidhâne ile kaide arasında bir pencere bulunmaktadır. Mekânı aydınlatan dördü batıya, üçü kuzeye açılan toplam yedi pencere bulunmaktadır.

Türbenin sokağa bakan cephesinde basık kemerler ile çubuklu ahşap saçak arasında, Hattat Ömer Faik Efendi'nin istifli sülüs hattıyla yazılmış olan ve son devir Osmanlı hat sanatının şaheserleri arasında yer alan "*Ayetelkürsî*" yazılı kitabe kuşağı bulunmaktadır.

Sekizgen prizma biçiminde bir gövde ile bunu örten bir kubbeden oluşan cami-tevhidhâne de girişin karşısında mihrap, sağında yine mermer minber ile duvarlarda birer büyük pencere ile birer yuvarlak tepe penceresi yer almaktadır. Cami giriş kapısının sağındaki pencere türbeye açılmakta olup iki mekân arasında tarikat yapılarına özgün bir bağlantı kurulmaktadır. Mekân içindeki büyük pencereler Hint-İslam mimarisinde görülen kaş kemerlerle taçlandırılmıştır. Cephelerin köşelerinde ikişer plastır ile birer kasnak penceresi bulunmaktadır.

Beyaz mermer olan mihrapta, mukarnası hatırlatan kenger yapraklarından oluşan plastırlar, istiridye kabuğu biçimindeki kavsarası ile mihrap nişi ortasında üç adet kandil kabartması görülmektedir. Mihrap en üstte birbirini izleyen yatay silmeler, zikzaklı şe-

Bâlâ Süleyman Ağa Türbesi, içerden görünüş.
(II. Nolu Yenileme Alanları KVKBK Arşivi)

Bâlâ Süleyman Ağa Camii, mihrap cephesi, 2017.

ritler, "C" ve "S" kıvrımları, girlandlar ve çiçekli vazolardan oluşan bir tepelik ile son bulmaktadır. Mihrap âyeti olarak Tuğra şeklinde istiflenmiş iki besmele arasında, Hattat Mehmed Şefik Bey'in "*...Küllema dahale aleyhâ zekeriyya'l-mihrâbe...*" şeklinde Âl-i İmrân Sûresi'nin 37. âyeti okunmaktadır. Mihrabın üstünde ise yuvarlak kemerli bir niş içinde 1868/69 (H.1285) tarihli, ahşap oyma "*Kale'llâhu Teâlâ innemâ ya'muru mesâcida'llâhü*" şeklinde âyet levhası yer almaktadır.

Mihrabın hazireye bakan dış cephesinde, dairevî bir çerçeve içinde Ömer Faik imzalı, istifli sülüsle yazılmış bir "*Kelime-i Tevhid*" yerleştirilmiştir.

Mermer minberde ise korkulukları süsleyen, "C" kıvrımları ile kuşatılmış porfirden beyzî kabaralar yer almaktadır. Kapı alınlığında ve köşk kısmında ise yine porfir silmelerle ve iyon düzeninde başlıklarla son bulan sütunçeler dikkati çekmektedir.

Sekizgen biçiminde bir kadehi andıran vaaz kürsüsünün mihrabın solundaki ikinci köşeye yerleştirilmiş olup korkuluklarında minberdekilerin benzeri kabaralar ile süslüdür.

Kubbe merkezinde; kalemişi şeklinde Hattat Mehmed Şefik hatlı İhlas Suresi ve yer sekizgen çerçeveli, celî sülüs hatlı çehâr yâr-ı güzîn (*Ebubekir, Ömer, Osman, Ali*), Hasaneyn (*Hasan, Hüseyin*), ism-i nebî (*Muhammed*) ve lâfzatullah (*Allah*) levhaları yer almaktadır.

Kubbeyi ve pandantifleri süsleyen kalem işleri, palmet dizisi rumî ve salbekli şemse gibi Klasik Türk süsleme üslûbuna bağlanan unsurları içermektedir. Yakın zamana kadar vaaz kürsüsünün üzerinde Hasan Rıza Efendi'ye ait 1887-88 (1305-1304) tarihli büyük bir Hilye-i Şerif asılı idi. Ayrıca kaynaklarda; Pertevniyal Vâlide Sultan, Perestû Kadınefendi, aynı dönemin saraylılarından Dilbifelek ve Zihnifelek Hanımlar tarafından vakfedilmiş altı adet Kuran, bir Sancak-ı Şerif, iki Kâbe örtüsü, sedefli rahleler ile Hasan Rıza Efendi'ye ait iki Hilye-i Şerifin'de için-

Bâlâ Süleyman Ağa Camii, kuzey cephesi, 2017.

de bulunduğu birçok kutsal emanetlerin yapıda yer aldığı kayıtlıdır. Ancak günümüze ulaşmamıştır. Caminin kesme taş minaresinin kare bir kaidesi, silindir biçiminde gövdesi bulunmakta olup konik ahşap külahlı üst örtüsünün eteğinde bitkisel taş girland kabartmalar bulunmaktadır.

Selamlık (Silivrikapı İlköğretim Okulu)

Tek katlı olan bina, Osmanlı medreselerinde ve bazı tarikat yapılarında görülen açık avlulu planın, geç döneme ait bir uygulaması olması açısından önemlidir. Yapıda, yamuk planlı şadırvan avlusunun çevresinde, camekânlarla kapatılarak koridor niteliği kazanmış bir revak ile buna açılan farklı boyutlarda birçok mekân sıralanmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan revak kolları kuzeye doğru uzatılmış, avlunun ortasına, günümüzde ahşap direkleri ve çatısı ortadan kalkmış bulunan sekizgen hazneli bir şadırvan yerleştirilmiştir.

Güneyde Bâlâ Tekkesi Sokağı üzerindeki dikdörtgen açıklıklı girişin üstünde günümüze yerinde mevcut olmayan bir kitabenin yer aldığı bilinmektedir. Hâlen Topkapı Sarayı Müzesi'nde (Env. No:212) teşhir edilen kitabenin Sülüs hatla yazılmış olan bölümü Hattat Ömer Faik Efendi'ye, Tâlik hatlı esas metin ise Hatat Mısrîzâde Ali Rıza Efendi'ye aittir.

Kitabenin ortasında Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası vardır. Arada kalan iki parça yüzeyde ise 1894-95 (H.1312) tarihli, tâlik hatlı manzum kitabe yerleştirilmiştir. Bu arada tuğranın çevresine altta fiyonkla bağlanmış bir çelenk, çelengin üstüne sağlı sollu birer gül demeti, sikkelerin üstüne de birer çelenk kabartma olarak işlenmiştir. Şair Re'fet'e ait olan kitabe metni şöyledir:

"Cenâb-ı Şeyh Ali Seyyid Efendi pîr-i dil-âgâh
Meh-i burc-i velâyet şahbâz-ı mülk-i istiğnâ
Zamâniyle bu Nakşî dergeh-i pâkin livechillah
Gürûh-i sâlikâna eylemişdi sıdk ile inşâ
Dil-i uşşâk-veş sonra girüb virâne bir hâle
Der ü dîvârı varmışdı rükû'a Hakk içün güyâ
Hüdâvend-i muazzam kutb-i âlem dâver-i mülhem
Şeh-i hayrü'l-eser Gāzî Hamid Han sâye-i Mevlâ
Hümâ-yi himmet-i kudsiyyesi tarz-i nevîn üzre
Misâl-i ravza-i cennet mükemmel eyledi ihyâ
Mededkârı ola rûh-i şerîf-i pâk-i Peygamber
Serîrinde ola kāim be nûr-ı kâbetü'l-ulyâ
Yazıldı himmet-i pîrân ile Re'fet Güher târih
Verir feyz-i müselsel ehl-i aşka dergeh-i Bâlâ."
1312 (1894/95) Mısrîzade Ali Rıza"

Kitabenin mermer levhası kıvrık dal kabartmalarını içeren bir şeritle kuşatılmış, üst kesimi sülüs hatlı bir âyet kuşağına ayrılmış, alt kesimin iki ucuna sehpa üzerinde duran birer Nakşibendî sikkesi betimlenmiştir. Söz konusu sikke içine Ömer Faik imzalı istifli bir sülüsle *"Yâ Hazret-i Muhammed Bahâeddin Şâh-ı Nakşibendî el-Buharî, harrehû el-Seyyid Ömer Fâik"* şeklinde Nakşibendiyye pîrinin adı yazılıdır.

Yapı girişinin solunda, Perestû Kadın Efendi tarafından yaptırılan bir çeşme yer almaktadır. Oval formlu çeşme ayna taşı üzerinde Osmanlı Baroğuna özgü "S" kıvrımları, beyzî madalyonlar, bileşik kemerler, korint başlıklı sütunçeleri içermektedir. Çeşme üzerinde beyzî büyük bir madalyonun yüzeyinde Sülüs hatlı bir kitabe metni vardır. Hattatı bilinmeyen metin şöyledir;

"Cennet-mekân Firdevs
Âşiyân Ebu'l-feth Sultan Mehmed
Han Hazretleri'nin topçubaşısı bu makāmın bâni-i
Evveli Bâlâ Süleyman Ağa Hazretlerinin rûh-i kudsiyyeleri içün Perestû Kadınefendi'nin hayratıdır.
Sene 1313 Zilkāde (1896)"

Sebil-Muvakkithâne-Çeşme-Şadırvan Yapı Grubu

Sokağa bakan cephesi tamamen mermer kaplı olan yapının iki ucunda, birer giriş ile yarım altıgen biçiminde çıkmalar görülmektedir. Köşelerinde yük-

Selamlık (Silivrikapı İlköğretim Okulu), 2017.

selen sütunların taşıdığı basık kemerlerle donatılmış bulunan bu çıkmalardan güneydeki, su haznesi ile bağlantılı sebile, kuzeydeki ise muvakkithâneye aittir. Tam ortada, muhtemelen 18. yüzyılın sonlarından kalma Barok üslûbunda büyük bir çeşme yer almakta, bunun yanlarında ise üçer tane abdest musluğu sıralanmaktadır. Son derecede ince bir işçilik sergileyen çeşmenin, "S" kıvrımları, plastrlar, bileşik kemerler ve kıvrımlı dallarla zengin bir şekilde süslenmiş cephesinde, günümüzde çoğu sökülmüş olan, renkli taş kakma süslemeye ait boş yuvalar göze çarpmaktadır. Yapının cephesine sonradan eklendiği tahmin edilen çeşmenin, beyzî bir şemse ile süslü olan, Ampir üslûbundaki teknesi son döneme ait olmalıdır. Çeşmenin tam üstüne gelen yerde boş bırakılmış bir kartuş yer almakta olup bunun sağı ve solunda Hattat Ömer Fâik'in celî hatlı "...*Ve cealna mine'l-ma*..." Enbiya Suresinin 30. âyeti okunmaktadır.

Yapının içinde ise kuzey-güney doğrultusunda; bir uçtan diğer uca kadar devam eden bir koridor ve buna açılan farklı boyutlarda odalar ile bir hela sıralanmaktadır. Söz konusu odaların dervişlere ya da misafirlere ait olduğu tahmin edilmektedir. Yapının, bostanlara bakan ve sokak cephesi ile bir tezat oluşturan, ahşap kaplamalı arka ve yan cephelerinde ise bu odalara ait dikdörtgen açıklıklı bir dizi pencere görülmektedir. Günümüzde çeşme ve abdest musluklarının lüleleri sökülmüştür.

Yapı grubunun çeşmeye bakan ön cephesinde, saçak altında yapı boyunca devam eden iki sıra kitabe kuşağı görülmektedir. Bütün cephe boyunca, çubuklu ve geniş ahşap saçağın altında devam eden kitabe kuşağı iki parçadan oluşur. İlki Hattat Üsküdarlı Mısrîzâde Ali Rıza Efendi'ye aittir. Tâlik hatlı, 1891/92 (1309) tarihli manzum kitabe muvakkithâneden başlamakta, orta kesimde kesintiye uğrayarak sebilin bitiminde son bulmaktadır. "*Kalender*" mahlaslı bir şaire ait olan manzum metin şöyledir:

"Gel oku Besmele iç çeşmeden bir âb-ı ruh-efzâ
Dahi elhamdülillah su ile eyle sünneti icrâ
Mükemmel oluyor hamd ü senâ bu veche-i hâs üzre
İde Hak illet-i ateşe şifâ ender şifâ atâ
Cihârüm kadını Abülmecit Han'ın Perestû nâm
Kim anı bâis etdi böyle hayra Hazret-i Mevlâ
Bu hayra maksadı feyz almakdır rûh-i azîzândan
Yapub bu çeşmeyi ayn-i mürüvvet eyledi icrâ
Sebil ile muvakkithâne zeyn etmiş cenâheynin
Bu himmet eylemez mi zü'l-cenâheyn olduğun îmâ
Okunsun Fâtiha rûh-ı mukaddeslerine pîrin
Cenâb-ı Hacı Şeyh Seyyid Ali mürşîd-i dil-deryâ
Bu hayrâtın delîli Şeyh Mehmed Sâdeddin oldu
Kim oldur postnişîn-i dergeh-i Bâlâ-yi dil-ârâ
Şehîd-i Kerbelâ aşkına cârî selsebil âbı
Kim içse bu duâyı eylesün bânisine îfâ
Revân-ı şeyh-i merhûmu idüb müstağrak-ı rahmet
Muammer eylesün bâsilerin de Rab-i bî-hemtâ
Kalender kaldırub ved sû-yı Hakka yaz bu târihi
Su iç mâ-i hayâtın aynıdır bu çeşme-i Bâlâ."
Nemekahû el-fâkîr el-dâî Ali Rıza Üsküdarî 1309 (1891/92)

Bâlâ Mektebi (Topçubaşı İlkokulu)

Ampir üslûbunda sade bir cephe tasarımı gösteren mektep binasının duvarları moloz taş ve tuğla ile örülmüş, dikdörtgen açıklıklı pencereleri kesme taş sövelerle çerçevelenmiş ve basık hafifletme kemerleri ile donatılmıştır. İki katlı ve "U" planlı yapının sokağa bakan cephesinde, saçak hizasında 1905 (H.1322/1323) tarihli bir kitabe yer alır. Kemerli bir mermer levha üzerine yazılmış kitabede kemer aynasına Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası yerleştirilmiş, yanlarda kalan satıh ise kıvrık dal kabartmaları

Sebil-Çeşme-Şadırvan-Muvakkithâne Binası, 2017.

Bâlâ Mektebi (Topçubaşı İlkokulu), 2017.

Türbenin sokak cephesinde yer alan, Ömer Fâik imzalı Ayetelkürsî, 2017.

ile doldurulmuştur. Kitabenin alt kesimi aynı türde kabartmaların görüldüğü bir çerçeve içine alınmıştır. Bu kesimde yer alan ve sülüs hatla yazılı, hattatı bilinmeyen kitabe metni şöyledir:

"Bâlâ Efendi Dergâh-ı Şerîfi seccâdenişîni bânî-i evvel ârif-i

Billah el-Şeyh el-Hac Ali Efendi ve cennet-mekân Gâzî Sultan

Abdülmecid Han Hazretleri'nin dördüncü kadını.....

Perestû Kadınefendi'nin inşa eylediği âsâr-ı Hayriyelerindendir. Sene 1323 fi 10 Şâbân-ı hayi (1905)"

Hazire

Caminin kıble yönünde küçük bir hazire yer almaktadır. Hazirede üç kabir bulunmaktadır. Bunlar, türbede gömülü olan M. Said Can Efendi'nin eşi Hacce Fatma Hanım (ö.1890), Şeyh M. Sadeddin Efendi'nin oğlu Bahaeddin Efendi (ö.1915), ve Âdile Sultan'ın Başkapı Gulâmı Neşet Ağa'ya (ö.1920) aittir. Neşet Ağa'ya ait olan taşın üst kısmında, ince işçiliği ile dikkati çeken, tarikat sembolleri arasında özel bir yeri olan sehpa üzerinde Nakşibendî tacı şeklinde taş bir kabartma dikkati çekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bâlâ Süleyman Ağa Tekkesi geniş kapsamlı tarikat tesislerinin geç döneme ait ilginç bir örneğini oluşturmaktadır. Bu yapı topluluğu 17. yüzyıl başlarından itibaren yaygınlaşan, ufak kapsamlı şehir külliyelerinin gelişme çizgisi içinde de ele alınabilir. Ayrıca Koca Mustafa Paşa ve Üsküdar Aziz Mahmud Hüdaî külliyelerinde de görüldüğü gibi Bâlâ Süleyman Ağa Tekkesinin şehircilik açısından, çevresi ile kurmuş olduğu yakın ilişki de dikkat çekicidir. Bütün bu tarikat külliyelerinde, bölümler arasındaki iletişimi sağlayan geçitler aynı zamanda içinde yer aldıkları mahallenin sokaklarıdır. Bu özellik, Osmanlı sosyal yapısı içinde tarikatların mahalle yaşantısına ve dokusuna ne denli uyumlu olduklarını göstermektedir. Sebil-muvakkithâne-çeşme-şadırvan topluluğu konumu, iç düzeni, oranları ve süsleme ayrıntıları ile Osmanlı su mimarisinin yarattığı son şaheserlerdendir.

Diğer taraftan barındırdığı kitabeler ve levhalar açısından da şehrin minyatür bir hat müzesidir. Mısrîzâde Ali Rıza Üsküdarî (ö.1873), hattat ve müzisyen Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö.1876), Mehmed Şefik Bey (ö.1880) ve Ömer Fâik Efendi (ö.1919) gibi 19. yüzyılın en büyük sanatçı ve hattatlarının yazılarına ev sahipliği yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Algar, Hamid–Necdet Tosun, "Nakşîbendîyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 32, İstanbul, 2006, s. 335-342.

Anonim, **Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler**, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991.

Derman, M. Uğur, "Hat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 16, İstanbul, 1997, s. 427-437.

Eynallı, Ebru-Ümmü Gülsüm Erdoğan, "Saklı Bir Tarihi Mekan: Bala Süleyman Ağa Külliyesi", **Vakıf Restorasyon Yıllığı: Restorasyon, Konservasyon, Arkeoloji, Sanat Yıllığı**, Sayı: 8, İstanbul, 2014, s. 115-128.

Hattatoğlu, Muhiddin, "İstanbul Silivrikapı'da Topçubaşı Balâ Süleyman Ağa Mimari Manzumesi", **Vakıflar Dergisi**, IV, 1958, s. 189-190.

Ögel, Semra, "İstanbul'da 19. Yüzyılın Sekizgen Camileri", **Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yüce Anısına Sempozyum Bildirileri**, Güzel Sanatlar Matbaası, 1989, s. 66-68.

Serin, Muhittin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Yayınları İstanbul, 2003.

Tanman, M. Baha, **İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri** (Basılmamış Doktora Tezi), C. I, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. 723-736.

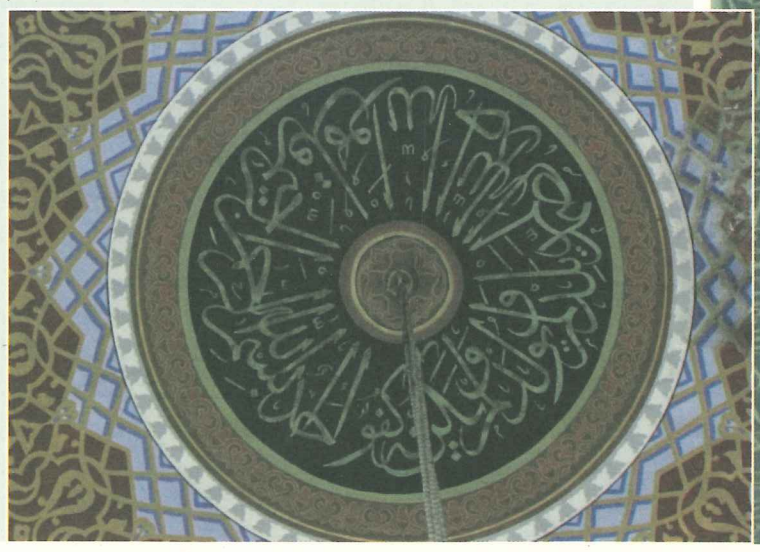
Tanman, M. Baha, "Bâlâ Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul, 1994, s. 6-9.

Ülker, Muammer, **Başlangıcından Günümüze Türk Hat Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1987.

* II. Nolu Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi

Mehmed Şefik imzalı mihrap âyeti ve 1868/69 tarihli âyet levhası, 2017.

Mehmed Şefik imzalı, Cami kubbesinde İhlas Suresi, 2017.